

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Поліщук Ірини Віталіївни «Освітня і експериментально-виховна діяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013)», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність дисертаційної роботи всебічно обґрунтована дисертанткою, тому й не викликає сумніву, адже вивчення й переосмислення педагогічного досвіду й здобутків попередніх поколінь, внесок окремих видатних особистостей у процес становлення національної системи освіти й виховання великою мірою впливає на розвиток сучасної системи освіти й виховання на засадах національних і європейських цінностей.

Робота Поліщук І.В. вирізняється оригінальністю, виваженістю думок, глибоким науковим й історико-педагогічним аналізом, змістовністю у висвітленні педагогічної спадщини професора Дем'янюк Т.Д., що в цілому збагачує вітчизняну педагогічну науку і є підґрунтям для організації освітньо-виховної, науково-методичної, експериментально-виховної діяльності в сучасних закладах освіти усіх типів і рівнів. Дисертантка володіє уміннями аналізувати, акцентувати увагу на головному, порівнювати, синтезувати і на цій основі робити ґрунтовні висновки та узагальнення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Актуальність дисертаційного дослідження підтверджується тим, що вона є складовою частиною комплексного дослідження кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету «Теоретичні та методичні засади різновекторності інноватики у вихованні: досвід, реалії, перспективи» (державний реєстраційний номер 0115U000268). Тема дисертації затверджена Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 27 червня 2018 р.), узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 27 листопада 2018 р.).

Наукова новизна роботи обумовлена перш за все тим, що представлене дослідження є **першим** з проблеми «Освітня і експериментально-виховна діяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013)». Таким чином, дисертація має наукову новизну, тому що цілісно проаналізовано освітню і експериментально-виховну діяльність Т. Дем'янюк й розкрито зміст її наукових поглядів в контексті розвитку вітчизняної освіти ХХ-ХХІ ст.; з'ясовано провідні чинники формування педагогічного вчення Т. Дем'янюк (сім'я, родинне й соціальне оточення; соціально-економічні, політичні; система шкільної та інститутської освіти; педагогічна й наукова діяльність; професійне оточення; самоосвіта і саморозвиток); схарактеризовано напрями (навчальний, методичний, виховний, просвітницький, управлінський, науковий, експериментальний) освітньої діяльності Т. Дем'янюк; представлено науково-педагогічний портрет ученої, дослідниці та науковця Т. Дем'янюк, в основу якого покладено такі

характеристики: напрям та сфера педагогічної діяльності; педагогічна майстерність; світогляд; особисті якості; взаємодія з колегами та вихованцями; здійснено аналіз наукової школи професора Т. Дем'янюк, з'ясовано, що за типом наукової діяльності її школа є науково-дослідною; за типом наукової ідеї, яка досліджується – експериментальною; за функціональним призначенням знань – прикладною; за рівнем локалізації – всеукраїнською.

Вагомими досягненнями дисертантки також є те, що в роботі:

– розкрито зміст експериментально-виховної діяльності закладів освіти м. Рівне та Рівненської області під керівництвом Т. Дем'янюк, які виступали експериментальними майданчиками всеукраїнського (19 напрямів) та регіонального рівня (47 закладів освіти і 8 методичних кабінетів) Науково-дослідної лабораторії інноваційних виховних технологій РДГУ;

– узагальнено результати експериментально-виховної діяльності в закладах освіти десяти районів Рівненщини під керівництвом Т. Дем'янюк; схарактеризовано інноваційну освітню практику в закладах освіти Рівненської області за пріоритетними напрямками, визначеними Національною доктриною розвитку освіти;

- доповнено біографічні відомості фактологічним та аналітичним матеріалом про життя та освітній доробок Т. Дем'янюк, особливості генези її інноваційної експериментально-виховної діяльності.

Цінним для розвитку науки вважаємо *уточнення* дисертанткою змісту базового поняття «освітня діяльність», а також введення в науковий обіг поняття «експериментально-виховна діяльність» та похідних від них.

Подальшого розвитку набули наукові положення про експериментально-виховну діяльність Т. Дем'янюк, особливий соціальний ефект доробку Т. Дем'янюк щодо співпраці сільських шкіл Рівненщини з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, Інститутом проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Рівненським державним гуманітарним університетом, Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти й ін.

До наукового обігу уведено раніше неопубліковані праці Т. Дем'янюк, спогади приватних осіб про вчену, архівні матеріали (44 справи), що дало змогу поглибити й конкретизувати відомості про педагогічну діяльність Т. Дем'янюк, її вплив на освітні процеси ХХ століття.

Вважаємо, що вищезазначені наукові доробки дисертантки сприятимуть збагаченню і розвитку вітчизняної педагогічної науки, слугуватимуть орієнтиром для вчених, працівників педагогічних установ, вчителів-практиків в організації освітньо-виховної, науково-методичної, експериментально-виховної діяльності в закладах освіти.

Хочеться відмітити **практичне значення дослідження**, яке полягає в актуалізації педагогічного досвіду Т. Дем'янюк й обґрунтуванні перспектив його інтерпретації з метою організації й удосконалення інноваційної експериментально-виховної діяльності закладів загальної, позашкільної та

вищої освіти. Цінним вважаємо те, що результати можуть використані в освітньому процесі ЗВО під час вивчення майбутніми педагогами курсів педагогіки, педагогіки вищої школи, теорії і методики виховання, педагогічного краєзнавства, при написанні кваліфікаційних робіт; а також у системі післядипломної освіти педагогічних працівників; у підготовці підручників, навчальних і методичних посібників, у розробці елективних курсів, програм самостійної роботи здобувачів вищої освіти; у діяльності наукових гуртків тощо. Вагомим досягненням дисертантки вважаємо укладення й видання бібліографічного покажчика праць Т. Дем'янюк «Тамара Дмитрівна Дем'янюк: біобібліографічний покажчик» (2019).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Висновки до кожного із трьох розділів дисертації, а також загальні висновки переконують у вирішенні поставлених дисертанткою завдань, спрямованих на досягнення мети наукового дослідження, яка забезпечувалася шляхом комплексного використання низки методів дослідження серед яких: аналіз, синтез, індукція і дедукція, зіставлення, систематизація й узагальнення, пошуково-бібліографічний, біографічний, хронологічний, хронологічно-системний. Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації підтверджена в процесі їх апробації на різноманітних науково-комунікативних заходах.

Крім того, робота містить достатню кількість рисунків-таблиць, які оформлені належним чином, що забезпечує наукове уявлення при важливості педагогічної спадщини професора Т. Дем'янюк не лише у контексті організації експериментально-виховної діяльності, а й у контексті розвитку вітчизняної освіти.

Характеристика основних положень роботи. Структура дисертаційної роботи є стандартною для робіт подібного характеру. Вона складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, додатків. Прикметно зазначимо, що із 383 джерел, використаних в дисертаційній роботі - 58 одноосібних праць професора Дем'янюк Т.Д., і 74 праці, написані у співпраці з колегами, працівниками освітньо-педагогічних установ, закладів освіти, на базі яких проводилася експериментально-виховна діяльність, що засвідчує про актуальність та результативність науково-педагогічної, науково-методичної, дослідно-експериментальної та експериментально-виховної роботи професора; високу наукову ерудицію, організаційні здібності.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи його реалізації достатньо представлені у вступі. Досить ґрунтовно висвітлено актуальність обраної теми дослідження, чітко визначено мету, завдання, предмет, об'єкт, завдання, методи та джерельна база дослідження, хронологічні межі дослідження, розкрито новизну та практичну значущість отриманих результатів, подано відомості щодо апробації отриманих результатів та їх упровадження. Аналіз наукового апарату дослідження засвідчує про його теоретико-методологічну

обґрунтованість, коректність і достатність. Аргументовано також сформульовані мета і завдання, адекватно обґрунтовано вибір методів дослідження і коректними є їх застосування та реалізація.

У **першому розділі** здійснено аналіз теоретичних засад дослідження: історіографії проблеми, джерельної бази та категорійно-понятійного апарату дослідження.

З'ясовано, що осмислення педагогічної спадщини в цілому й різноманітних аспектів діяльності Т. Дем'янюк мають принципове значення для сучасної системи виховання й педагогічної науки, що доводить актуальність та значущість педагогічної спадщини вченої.

Здійснена дисертанткою класифікація джерельної бази дослідження за змістовими і видовими критеріями (нормативно-правові документи; понад 250 друкованих праць вченої; наративні джерела; публікації періодичних видань; інтерпретаційні джерела) засвідчують про уміння дисертантки аналізувати, синтезувати, узагальнювати,

Представлена в роботі ґрунтовна характеристика ключових понять дослідження: «освітня діяльність» та «експериментально-виховна діяльність» сприятиме подальшому розвитку вітчизняної педагогіки.

Конкретними прикладами, фактами доведено, що експериментально-виховна діяльність педагога-практика Т. Дем'янюк є інноваційно-дослідницькою діяльністю із заданими вихідними установками, що представляють собою конкретні рішення, які регулюють цю діяльність.

У **другому розділі** проаналізовано життєвий і творчий шлях Т. Дем'янюк, визначено та схарактеризовано основні напрями її освітньої діяльності (організаційна діяльність; викладацька діяльність; експериментально-виховна діяльність; науково-методична діяльність; підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів), а також з'ясовано їхній взаємозв'язок у житті та творчості педагогині, і доведено, що кожен із напрямів освітньої діяльності проф. Т. Дем'янюк збагатила новими ідеями.

Вагомим доробком дисертантки вважаємо здійснений аналіз діяльності наукової школи професора Т. Дем'янюк, на основі якого узагальнено, що за типом наукової діяльності її школа є науково-дослідною; за типом наукової ідеї, яка досліджується – експериментальною; за функціональним призначенням знань – прикладною; за рівнем локалізації – всеукраїнською.

Виокремлено основні аспекти діяльності наукової школи проф. Т. Дем'янюк: розробка змісту і напрямів національного виховання, проблеми діяльності сільської школи, психолого-педагогічної підготовки конкурентоспроможного вчителя.

Досить повно й аргументовано представлено науково-педагогічний портрет професора, і доведено, що в багатьох чинниках він є свідченням досягнення професійних вершин, які можуть слугувати ідеальним образом для нинішніх та майбутніх поколінь педагогів і науковців.

У **третьому розділі** схарактеризовано сутність експериментально-виховної діяльності в закладах освіти, її специфіку, виділено основні її

напрями в закладі освіти: педагогічний менеджмент, система ефективного управління; особистість педагога; особистість дитини, а також її педагогічна цінність та освітянська значущість.

Цінним у педагогічному плані вважаємо схарактеризовану за єдиним алгоритмом експериментально-виховну діяльність всеукраїнського та регіонального рівня в проблемно-хронологічному вимірі, починаючи з 1997 р. по 2015 р. Те, що вона здійснювалася за 19 напрямками, а її результатом стало використання, впровадження та поширення понад сотні праць, науково-методичних розробок та авторських моделей виховних систем, структурно-логічних моделей педагогічного процесу та організаційно-функціональних структур освітньої діяльності засвідчує про багатовекторність діяльності наукової школи проф.Дем'янюк Т.Д., її масштабність, багатогранність, велику практичну значущість, про особистість професора як фундатора, організатора і менеджера цієї різновекторної експериментально-виховної діяльності, оскільки це відобразилося у введення у виховний процес експериментальних закладів внутрішніх інновацій, які здійснювалися через: переоцінку і переосмислення власного досвіду; активне формування у педагогів інноваційного стилю діяльності; цілеспрямоване удосконалення освітнього процесу; сприйняття цінностей нового педагогічного мислення; нормативно-правове забезпечення інноваційних форм діяльності учнів і педагогів, їх готовності брати участь у реалізації нової філософії виховання.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступові завдань і матеріалами кожного з розділів, вони є вірогідними й ґрунтовними, що забезпечується вмілим використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення науково-дослідної роботи.

Повнота викладу матеріалу дисертації у роботах, які опубліковані автором

Основні результати роботи доповідались та обговорювались на багатьох науково-теоретичних конференціях, з них 4 міжнародних, 14 всеукраїнських, 4 регіональних. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження викладені дисертантом у 14 одноосібних публікаціях, серед яких: 5 статей, в яких опубліковано основні результати дослідження, з яких 3 - наукових фахових виданнях України, 1 стаття та 1 розділ в монографії в зарубіжному науковому виданні, 7 статей – апробаційного характеру; 2 – додатково висвітлюють наукові результати. Ці публікації достатньо повно відображають основні результати роботи та зміст дисертації.

Така кількість участі дисертантки у міжнародних та всеукраїнських конференціях, публікація дисертанткою праць з проблеми дослідження в зарубіжних виданнях, що індексуються в наукових виданнях категорії В (index Copernicus) засвідчує про високий рівень наукового дослідження, є

вагомою і вартим для оприлюднення педагогічної спадщини проф. Дем'янюк Т.Д., поширення та популяризації педагогічного досвіду вченої не тільки у всеукраїнському, а й європейському масштабі.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

Відзначаючи належний науково-теоретичний рівень дослідження І.В.Поліщук, висловимо окремі міркування, які можуть носити суто пропозиційний, або дискусійний характер.

1. На нашу думку, варто було б більш повно розкрити роль самоосвіти і саморозвитку професора Т.Дем'янюк, як рушійної сили її загальнолюдського і науково-педагогічного зростання, що слугувало б вагомим доповненням до науково-педагогічного її портрета.

2. Враховуючи нинішню актуальність проблеми національно-патріотичного й громадянського виховання, на нашу думку, варто було б повніше розкрити суть експериментально-виховної діяльності з тем «Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в сучасній школі» та «Громадянське становлення свідомості і самосвідомості старшокласників в системі навчально-виховної діяльності», який реалізовувався в Кам'янському ЗНЗ I-III ст. Березнівського району Рівненської області і Березнівському загальноосвітньому ліцеї Рівненської області, або більш повно розкрити його у наукових публікаціях дисертантки.

3. На нашу думку, логічним завершенням дисертаційного дослідження мав би стати авторський науково-методичний посібник за матеріалами наукового дослідження.

Зазначені зауваження не применшують вагомості рецензованого дисертаційного дослідження та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи в цілому та її наукової і практичної цінності.

Висновок. Дисертаційне дослідження Поліщук Ірини Віталіївни «Освітня і експериментально-виховна діяльність Тамари Дмитрівни Дем'янюк (1944–2013)» відповідає вимогам пп.8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44), які ставляться до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а також наказу МОН України від 12.01.2017 № 40 (із змінами) щодо оформлення дисертаційних робіт. Її авторка – Поліщук Ірина Віталіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент

кафедри теорії і методики виховання

Рівненського державного гуманітарного університету

 Ціпан Т.С.

